

ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਝਾ ਪੰਨਾ

(ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ')

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੮੨੬ ਬਿਕਰਮੀ (ਸੰਨ ੧੭੬੯ ਈਸਵੀ) ਵਿੱਚ ਲਿੱਖੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਰਹੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਾ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ, ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਦਰੋਗਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਪਰਿਆ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਖੁਦ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਬੱਚਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਇਹ ਨਿਰਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਤ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ('ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ') ਆਮ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਉਭਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ (ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ

ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਸਨ : -

“ਕਉਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੀਨੋ ਹੀ ਆਏ।

ਸੇ, ਤੀਨੋ ਭਏ ਸਿਰਦਾਰ, ਬੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਵਧਾਏ।”

(ਯਾਰਵਾਂ ਚਰਣ, ‘ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ’)

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦’ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਹੋਈ ਧੜੇ-ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਲਿੱਖਦਾ ਹੈ, “ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਹੋਏ। ਉਹ ਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹਟਿ ਖੜੋਏ।” ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਇਸ ਧੜੇ-ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਏ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਖੁਦ ਤਥਾ-ਕਥਿਤ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧੜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਧੜੇ-ਬੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਧੜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਏ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੱਲ ਆਈਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਅਜਿਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੀ ਅਸਲ ਲਿੱਖਤ ਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰ-ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਲਿੱਖਦਾ ਹੈ: -

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਉਲਾਦ।

ਸਿਰਦਾਰ ਸਿਖ ਆਇ ਬੈਠਾ ਬੁੰਗੇ ਆਪ।

ਸਿਖ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਉਪਰਿ ਪਰਦੱਖਨਾ ਦੇ ਦੇ ਆਏ।

ਇਕ ਸਿਖ ਸਨਮੁਖ ਜਾਂਦਾ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਗਲਿ ਲਾਏ ।੪।

ਸਿਖ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਿ ਮਿਲੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲਿ ਧਾਇ ।
ਕਰਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਧਿਕਾਇ ।
ਜਦਿ ਮਿਲ ਮਿਲ ਜੁਦਾ ਹੋਇ ਫੁਟੇ ।
ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਡਿਠਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਸਭਾ ਸਿਖ ਮੁਟੇ ।੫।

ਭੇਜ ਕੇ ਆਦਮੀ ਸੇ ਸਿਖ ਬੁਲਾਇਆ ।
ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸਿੱਖਾ ! ਤੂੰ ਕਉਨ ਸਿਖ, ਕੀ ਜਾਤਿ ਕਹਾਇਆ ?" ੧
ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇ ਖਲੋਤਾ ।
ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ੨ ਹੋਰਾਂ ਆਖਿਆ, "ਸਿਖਾ, ਤੂ ਕਉਨ ਸਿਖ ਹੋਤਾ?" ।੬।

ਤਬ ਤਿਨ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ੩ ।"
ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਉਹੁ ਸਿਖ ਸੱਦਿ ਭੇਜੇ ਤਦਬੀ ।
ਉਹ ਸਿਖ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਭੇ ਆਏ ।
ਜੇਹੜੇ ਗਲਿ ਮਿਲੇ ਆਹੇ ਧਾਇ ਧਾਇ ।੭।

ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਭਾਈ ਸਿਖੇ ! ਏਸ ਸਿਖ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਿਰਮੁ ਹੋ?"
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਆਹੇ ।"
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਏਹ ਕਉਨ ਸਿਖ ਹੈ, ਕਿਆ ਇਸ ਦੀ ਹੈ ਜਾਤਿ ?"
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ, ਜੀ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੁ ਸਿਖ ਸੰਧੂ ਕਹਾਤਿ" ।੮। ੪

ਤਬ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰੋਬਰੇ ਫੇਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ।
"ਭਾਈ ਸਿਖਾ ! ਕੀ ਜਾਤਿ ਹੈ ਤੇਰੀ ?" ਤਿਨ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਦਸਿਆ ।

^੧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, "ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੂਛਹੁ ਜਾਤੀ ਆਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਹੇ ॥" (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੩੪੯) ।

^੨ ਭਾਵ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਹਨ ਜੀ । ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੈ ।

^੩ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਆਦਿ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਜਾਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਰੰਘਰੇਟਾ' ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੂਰਬੀਰ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਜੈਤਾ) ਜੀ ਵੀ ਰੰਘਰੇਟੇ ਹੀ ਸਨ । ਅੱਜ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਰੰਘਰੇਟੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ।

^੪ 'ਸੰਧੂ' ਗੋਤ ਮਜ਼੍ਹਬੀਆਂ (ਰੰਘਰੇਟਿਆਂ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸਿਖ ਵਾਸੀ ਵਾਲੇ ਸੁਣ ਕੇ ਭਏ ਹੈਰਾਨ ।
ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਇਸ ਸਾਡੇ ਨਾਲਿ ਵਰਤਨਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਖਾਨ ਪਾਨ" ।੯।

ਸਭਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਚਉਂਕੇ ਬਿਠਾਇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਹੈ ਖਵਾਇਆ ।
ਥਾਲੀ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ, ਕਟੋਰੇ ਪਾਲੀ ਹੈ ਪੀਵਾਇਆ ।
ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਹਿਆ, 'ਮੈਂ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਵਾਸੀ ਮੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ।
ਸਿਖਾਂ ਸਭਨਾਂ ਟਹਲ ਹੈ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਘਰਿ ਬ-ਘਰਿ ।੧੦।

ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਕਹਿਆ, "ਕਿਉਂ ਭਾਈ ! ਤੂ ਏਹੁ ਕਿਆ ਕਰਤ ਭਇਆ ?"
ਤਿਨ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਹਾਂ ਗਇਆ ।" ^੫
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾ, ਭੁੱਲੇ ਹੈਨ ਏਹੁ ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ ਡਿਠਾ, ਨਹੀਂ ਡਿਠੀ ਤੇਰੀ ਦੇਹ ^੬ ।੧੧।

ਭਾਈ ਸਿਖਾ ! ਤੂੰ ਕੀਕੂੰ ਭੁੱਲ ਹੈਂ ਗਿਆ ।
ਤੁਧ ਅਪਨਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੈਣ ਭਾਈ ਸ਼ਰੀਕ ਸਕਾ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ?
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਿ ਤੂ ਜੰਮਿਆ, ਵੱਡਾ ਹੋਇ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ ।
ਉਹੁ ਤੈਨੂੰ ਅਪਨਾ ਪਰਵਾਰੁ ਅਤੇ ਜਨਮੁ ਭੁੱਲ ਕੀਕੂੰ ਗਿਆ ।੧੨।

ਭੁੱਲੇ ਹੈਨ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਨ ।
ਤੂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲਾ ਤੂ ਤਾਂ ਆਹੇ ਸੁਜਾਨ ।
ਤੁਧ ਜਾਣਿ ਬੁਝਿ ਕੇ ਇਹੁ ਕੰਮ ਹੈ ਕੀਤਾ ।
ਭੁੱਲੇ ਹੈਨ ਸਿਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦੇਖ ਲੀਤਾ" ।੧੩।

ਬਿਰਦ ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਹੈਨ ਭੁੱਲੇ, ਸੇ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੇਹ ।
ਫੇਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਕਰੇ ਨ ਏਹੁ ।
ਬੁਲਾਇ ਨਾਈ, ਤਿਸ ਦੇ ਕੇਸ ਲੁਹਾਏ ।^੭
ਚਾਂੜੁ ਖਰ ^੮ ਪਰ ਦਿਤਾ ਨਗਰ ਫਿਰਾਏ ।੧੪।

^੫ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਥਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ । ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਥਿਤ ਨੀਂਵੀਂ ਜਾਤ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

^੬ ਸਰੀਰ, ਭਾਵ ਜਾਤ ।

^੭ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਧਰਮ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸਰ ਟੁੰਡੇ ਦੇ ਸੇ ਫਾਂਸੀ ਲਾਇਆ ।^੯
 ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੁ ਬਚਨੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਜੱਗੁ ਗੁਰਪੁਰਬੁ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ।
 ਤੁਸੀਂ ਭੁਲੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਿਰਦ ਪਿਛੇ, ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛੁ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਦਾਗੁ ।੧੫।^{੧੦}

ਇਸ ਗੱਲਿ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਾਸੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰਲੀ ।
 ਸਿਖੀ ਦੀ ਮਤਿ ਹਿਰਦੇ ਧਰਲੀ ।^{੧੧}
 ਤੁਰਕ ਹੈਨਿ ਹੁੱਜਤੀ ਕੋਈ ਹੁੱਜਤ ਨ ਉਠ ਖਲੋਵੈ ।^{੧੨}
 ਵਾਸੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲਿ ਦੀ ਚਰਚਾ ਮੂਲ ਨਾ ਹੋਵੈ ।੧੬।

ਸਭਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ, "ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਹੱਛਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸਜਾਇ ।
 ਬਹੁੜਿ ਨ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਰਮੁ ਕਮਾਇ" ।
 ਐਸਾ ਡਰੁ ਅਤੇ ਅਦਬੁ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਭਇਆ ।
 ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਸਤੁ ਡਿਗੇ, ਤਾਂ ਪਈ ਰਹੇ, ਕੋਈ ਨ ਲਾਇਆ ।੧੭।
 (ਚਉਧਵਾਂ ਚਰਣ, 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ') ।

ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੈ । ਨਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੇ ਹੀ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ,
 ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤ ਨੇ : -

^੯ ਖੇਤਾ, ਗਧਾ ।

^੯ ਉਸ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ । ਇੰਨੇ-ਕੁ ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲਾ ਦੇਣਾ ਜੁਲਮ ਹੀ ਹੈ ।

^{੧੦} ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ, "ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੁ ਅਤਿ ਨੀਚੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ ॥ ਜਿਥੈ ਨੀਚ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਤਿਥੈ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਬਖਸੀਸ ॥" (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਕਥਿਤ ਉੱਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਯੱਗ ਆਦਿ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ।

^{੧੧} ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਉਚ-ਨੀਚ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਦੋਂ 'ਸਿਖੀ ਦੀ ਮਤਿ ਹਿਰਦੇ ਧਰਲੀ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

^{੧੨} ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਸੀ? ਤੁਰਕ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਾ-ਮਾਰੂ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਥਿਤ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਰੰਘਰੇਟੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਭਗਉਤੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਹ ਇਸ ਕੁ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ?

ਦੇਹੀ ਜਾਤਿ ਨ ਆਗੈ ਜਾਏ ॥ (ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ ੧੧੨, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

ਜੇ ਜਾਤ ਨੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਤਾਂ ਜਾਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕੈਸਾ ? ਗੁਰਬਾਲੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪ ਰਿਹਾ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਹੈ : -

ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਸੇ ਉਤਮਾ ਜਤਿ ਪਤਿ ਸਬਦੇ ਹੋਇ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹੈ ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਕੀੜਾ ਹੋਇ ॥
(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ ੪੨੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

ਜਿਹੜੇ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਜਾਂ ਵਰਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਬਲਕਿ ਲੋਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਭਾਲਦੇ ਹਨ : -

ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਲੀਏ ਕਰਿ ਅਪੁਨੇ ਸਗਲ ਕਰਤ ਨਮਸਕਾਰੇ ॥ ਬਰਨੁ ਜਾਤਿ ਕੋਊ ਪੂਛੈ ਨਾਹੀ ਬਾਛਹਿ ਚਰਨ
ਰਵਾਰੇ ॥ (ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੪੯੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਤ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ : -

ਹਮਰੀ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਮ ਵੇਚਿਓ ਸਿਰੁ ਗੁਰੁ ਕੇ ॥ (ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੭੩੧, ਸ੍ਰੀ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਤ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਾਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤ ਅਸੀਂ ਕੀ ਮੰਨਾਂਗੇ ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਖਤਰੀ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਜਾਤ ਦੇ ਹੋਛੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉੱਪਰ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਾਤ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ । ਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਅਤਿ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਸੀ ।

-- 0 --